УДК 331.631.15 https://doi.org/10.33271/ebdut/87.201

ЕКОНОМІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ БІЗНЕС-ПРОЕКТУ ПРОМИСЛОВОЇ ПАСІКИ

Е. В. Прушківська, д. е. н., професор, em.prushkovskaya@gmail.com,
http://orcid.org/0000-0002-4227-8305,
А. О. Красноштан, магістрант, Ann_kras2003@gmail.com,
http://orcid.org/0009-0004-1537-7828,
Національний університет біоресурсів та природокористування»

Методологія дослідження. Теоретико-методологічною базою проведеного дослідження є напрацювання вітчизняних та закордонних вчених. Результати отримані на основі комплексного методологічного підходу, який включає аналіз економічних і соціальних чинників, що впливають на створення та розвиток промислової пасіки. Для визначення основних параметрів бізнес-проєкту використовуються методи економічного моделювання, кількісні методи, зокрема розрахунки ефективності утримання бджолосімей і моделювання бізнес-процесів для пасік обсягом 300–500 сімей.

Результати. У зазначеній статті бджільництво представлено як важливу галузь національної економіки. Висвітлено важливість виробництва меду та його експорту, де Україна займає лідерські позиції на світовому ринку. Обґрунтовано, що бджільництво не лише забезпечує виробництво меду, але й має значний вплив на урожайність сільськогосподарських культур завдяки запиленню. Аргументовано необхідність складання детального бізнес-плану, що передбачає урахування наступних чинників: сезонні витрати, вибір правильного обладнання та технологій, а також кваліфікований персонал, який здатний працювати за визначеними технологіями. Виявлено, що основними економічними факторами, які сприяють успіху промислових пасік, є зростання попиту на екологічно чисті продукти, наявність субсидій та державних програм підтримки аграрного сектору. Акцентовано, що соціальні чинники, такі як потреба в створенні робочих місць у сільській місцевості та забезпечення продовольчої безпеки, також відіграють важливу роль у підтримці даного бізнесу, а популяризації та споживання продуктів бджільництва є запорукою покращення здоров'я нації.

Новизна. На основі моделювання бізнес-процесів виявлено, що для підвищення ефективності промислові пасіки повинні мати мінімальний розмір 300–500 бджолосімей, а їх оптимальний обсяг залежить від медоносної бази та кліматичних умов. Визначено, що важливою складовою є правильний менеджмент і організація процесів на пасіці, де ключову роль відіграють досвідчені фахівці.

Практична значущість. Практична значущість дослідження полягає у можливості застосування розроблених рекомендацій для створення і реалізації бізнес-проєктів промислових пасік, що сприятиме розвитку малого і середнього бізнесу в сільській місцевості. Запропоновані підходи можуть бути використані для оптимізації витрат і підвищення рентабельності промислового бджільництва.

Ключові слова: аграрний сектор, бджільництво, бізнес, бізнес-проєкт, ефективність, економічні та соціальні чинники, мед, пасіка, промислова пасіка, продукти бджільництва, продуктивності, соціальний ефект, сільськогосподарські культури.

Постановка проблеми. В умовах зростаючого попиту на екологічно чисті продукти та збільшення інтересу до здорового харчування, виробництво меду та інших бджолопродуктів стає перспективним напрямом для аграрного бізнесу. Україна

© 2024. E. V. Prushkivska, A. O. Krasnoshtan. Published by Dnipro University of Technology on behalf of Economics bulletin of the Dnipro University of Technology. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (http: // creativecommons.org/licenses/by/4,0/), which permits unrestricted reuse, distribution and reproduction in any medium provided the original work is property cited

традиційно є одним із найбільших виробників меду в світі, що зумовлює наявність відповідних природно-кліматичних ресурсів, біорізноманіття та вигідного клімату для розведення бджіл. Проте, потенціал розвитку промислової пасіки як складової аграрного сектору України залишається недостатньо реалізованим через низку економічних, соціальних та організаційних чинників.

Бджільництво в Україні стикається з такими викликами, як війна, яка призвела до тимчасової окупації територій, які найбільше сприятливі до розвитку цього виду діяльності. Стримуючими чинниками функціонування та розвитку бджільництва є незначна підтримка з боку держави, проблеми з експортом, обмеження доступу до сучасних технологій та управлінських моделей. В умовах ринкової економіки та глобалізації виникає необхідність адаптації традиційного бджільництва до вимог сучасного агробізнесу. Це потребує дослідження економічних і соціальних аспектів формування бізнес-проєкту промислової пасіки, що має потенціал позитивного впливу на економіку регіонів та зайнятість у сільській місцевості.

Проблема дослідження полягає у визначенні ключових економічних і соціальних чинників, що впливають на формування бізнес-проекту промислової пасіки в Україні. На сучасному етапі розвитку Індустрії 4.0, промислове бджільництво не повною мірою використовує сучасні методи управління, інноваційні технології та маркетингові стратегії, що обмежує його конкурентоспроможність як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Крім того, на розвиток промислової пасіки впливають соціальні чинники: дефіцит кваліфікованих спеціалістів, зниження інтересу молоді до галузі та низький рівень інфраструктури у сільській місцевості.

Вивчення економічних і соціальних умов створення ефективної моделі промислової пасіки є важливим для розробки інструментів державної підтримки, а також для залучення інвестицій у сферу бджільництва. Пошук шляхів інтеграції промислової пасіки в економіку сільських територій сприятиме не лише збільшенню обсягів виробництва меду та інших бджолопродуктів, а й забезпеченню зайнятості та соціального розвитку сільського населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для аналізу останніх публікацій з дослідження економічних та соціальних чинників, що впливають на формування бізнес-проєкту промислової пасіки, варто звернути увагу на праці науковців у галузях агроекономіки, бджільництва та сталого розвитку. В українській науковій літературі останніх років приділяється значна увага перспективам промислового бджільництва та аналізу економічних викликів, з якими стикаються національні пасічники, а також перспективам експорту меду, як способу підвищення доходів пасічників. В цьому контексті слід виокремити праці Т. Дудар [1], Г. Гречка, О. Гончаренко [2], Л. Ільків, М. Кириленко [3], Т. Мірзоєва [4], Т. Сенчук [5] та інші. В умовах кліматичних змін та соціально-економічних викликів, пов'язаних з війною, українські пасічники стикаються з додатковими ризиками, що вимагає розробки спеціалізованих стратегій підтримки галузі на національному рівні та пошуку нових організаційних форм бізнесу у бджільництві, дослідження національних вчених фокусуються також на ролі бджільництва у підтримці екосистемних послуг. Ці проблеми опрацьовані в працях Н. Бережнюк [6], В. Поліщук [7], В. Тертишник [8], та багатьох інших вчених. У зв’язку із сучасними як глобальними так і національними викликами існує потреба в подальших досліджень для розробки ефективних механізмів підтримки та розвитку промислових пасік, з урахуванням як економічних, так і соціальних чинників.

Формулювання мети статті. Метою даної статті є визначення соціальних та економічних чинників впливу на формування промислової пасіки задля її поширення в національній економіці та збільшення обсягів виробництва продукції бджільництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Бджільництво як галузь сільського господарства має важливе значення для національної економіки. За останні роки Україна входить до п’ятірки світових лідерів за обсягом виробленого та експортованого меду. Світове виробництво меду становить близько 1,5 млн тонн на рік, з яких понад 5% становить частка національного виробництва. В Україні

бджільництво є поширеним видом господарської діяльності. В країні налічується близько 700 тис. людей, або ж це становить 1,5% населення України, які займаються пасічницькою діяльністю, наголошує О. Гончаренко [2]. Економічне значення бджільництва можна розглядати в двох напрямках. По-перше, це виробництво продукції бджільництва, тобто реалізація товару. По-друге, бджіл активно використовують у аграрній сфері з метою запилення сільськогосподарських культур, що в подальшому сприяє значному збільшенню урожайності культур. Тобто бджолозапилення впливає на агросектор України, підвищуючи продуктивність, а відповідно і отримуваний прибуток від реалізації продуктів аграрної промисловості.

З метою збільшення ефективності використання бджільництва у сільському господарстві було створено промислову технологію у галузі бджільництва. Промислова технологія у бджільництві – це спосіб утримування сильних бджолосімей з одержанням більшого обсягу продукції бджільництва шляхом застосування комплексних робіт щодо покращення умов та ефективності роботи бджіл [7]. Промисловий підхід передбачає об’єднання підприємств чи розширення наявного пасічницького підприємства до оптимальних розмірів, а також застосування принципу правильного та своєчасного догляду за бджолами. Пасіка вважається промисловою, якщо вона має мінімальний розмір 300 – 500 бджолосімей. Важливо підкреслити, що оптимальний обсяг визначається в залежності від умов довкілля – медоносна база, кліматичні особливості тощо.

Зазначимо, що проєктування відіграє ключову роль у розвитку бізнесу, адже саме на цьому етапі створюються основи для ефективної реалізації ідей, планування ресурсів і досягнення цілей. Завдяки ретельному проєктуванню бізнес може досягати своїх стратегічних цілей, оптимально використовувати ресурси, знижувати ризики і підвищувати свою привабливість для інвесторів і партнерів. Проєктування сприяє довгостроковому успіху бізнесу та підвищує його здатність до інновацій і адаптації в умовах сучасної економіки. Проєкти в галузі промислового бджільництва, мають значну економічну, екологічну та соціальну цінність. Вони сприяють інноваційному розвитку, підтримують біорізноманіття, створюють можливості для інвестування та стимулюють економіку, особливо в сільських регіонах.

Перед початком роботи над проєктом створення промислової пасіки важливо розуміти всі особливості функціонування галузі та враховувати потреби самого господарства на старті. Проте, основним правилом для промисловців у галузі бджільництва можна назвати розуміння значення менеджменту у функціонуванні бізнесу. Якою б не була діяльність, успіх вона матиме лише у тому випадку, якщо найголовніша особа, власник, детально знає особливості функціонування цієї сфери та чітко усвідомлює всі переваги та ризики ведення цього бізнесу, підкреслює фахівець.[3].

Пропонуємо наглядно розглянути схему організаційної структури проєкту промислової пасіки на рисунку 1.

Для самого процесу проєктування потрібні чіткий алгоритм дій та дані по підготовці (земельна площа, на якій реалізується проект, кількість бджолосімей, кількість і площа потрібних робочих приміщень), загальні витрати проєкту, а також плани виробництва. Важливим етапом у започаткуванні бізнесу у сфері бджільництво є реєстрація пасіки та відповідна документація, оскільки кожна пасіка повинна мати свій паспорт, наголошує фахівець [9]. Для бізнес-проєкту в галузі бджільництва можна скласти карту робіт, яка дозволить чітко структурувати всі етапи проєкту, визначити часові рамки і розподілити ресурси. Це особливо важливо в сезонному бізнесі, як бджільництво, де час медозбору та догляду за бджолами обмежений. Завдяки детальній структурі карти можна передбачити потенційні труднощі на кожному етапі та підготуватися до них. Наприклад, врахувати ризики для здоров'я бджіл, потребу в додатковому персоналі на час збору меду чи заміну обладнання.

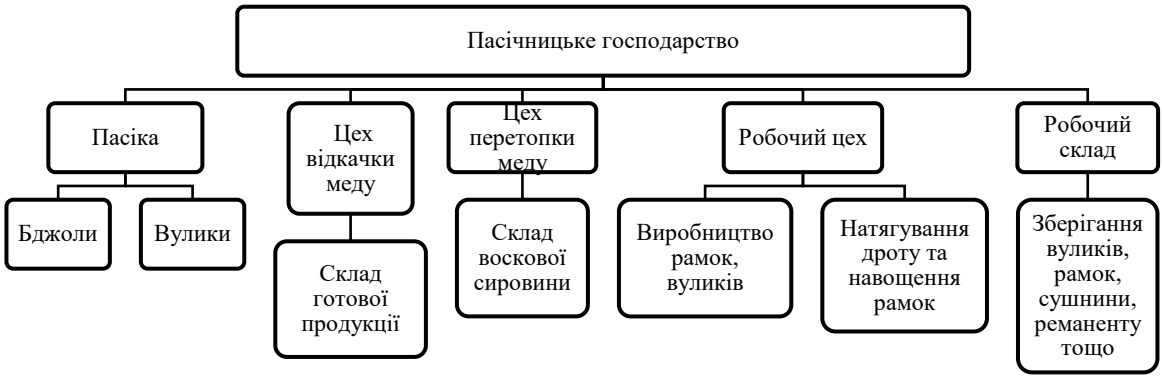

Рис.1. Організаційна структура проєкту промислової пасіки*
*Джерело: складено авторами самостійно

Кожен етап схеми сезонних робіт на пасіці, що зазначений на рис.1 має проходити під наглядом фахівців, тобто досвідчених пасічників та технологів, які добре розуміють процес роботи та значення кожної дії для пасіки та конкретної бджолиної сім'ї. Це потребує додаткового технологічно-організаційного дослідження в подальшому. Вище розглянуті пункти є базовими для старту пасіки, адже саме вони стають першими діями і першими витратами проєкту. Саме від правильних закладених базових елементів та раціонального ведення господарства залежить його подальший розвиток та ефективність.

В бджільництві в процесі планування діяльності, як і в будь-якій іншій галузі сільського господарства, в основному застосовуються бізнес-плани. Бізнес-план слугує основою для проєкту, адже в ньому визначено мету, завдання та стратегічне бачення [10]. Уточнюємо, що бізнес-план описує, що саме має бути досягнуто, а проєкт – це шлях для реалізації цих цілей. Бізнес-план включає фінансовий аналіз (витрати, доходи, рентабельність), який допомагає оцінити вартість і доцільність проєкту. Проєкт базується на цьому фінансовому плані, тоді як бізнес-план допомагає залучити інвестиції, кредитування або визначити бюджет для виконання проєкту [11]. Проводячи демаркаційну лінію між сутнісним розумінням понять бізнес-плану і проєкту, зазначаємо, що вони з точки зору функціональності націлені і діють разом, щоб досягти поставленої мети. Бізнес-план створює базу для обґрунтування проєкту, а проєкт реалізує стратегії, закладені у бізнес-плані. Така взаємодія забезпечує те, що проєкт відповідає бізнес-цілям, має необхідні ресурси, а також виконується в межах бюджету і приносить очікувані результати. Головною метою складання бізнес-планів є забезпечення максимального прибутку шляхом активного розвитку основного та впровадження додаткових видів виробництва, переробки та реалізації виробленої продукції.

Акцентуємо, що проект створення промислової пасіки охоплює одразу кілька аспектів у проектуванні, адже має на меті як реалізацію потенціалу у галузі бджільництва, допомагає у створенні доданої вартості, а також має позитивний соціальний ефект. З точки зору соціальних чинників у проєкті промислової пасіки, зв'язок між бізнес-планом і проєктом відображає важливість врахування впливу на місцеві громади, екосистему, а також соціальну відповідальність компанії. Такий підхід робить проєкт корисним не лише для бізнесу, а й для суспільства, забезпечуючи сталий розвиток і підтримку з боку місцевих спільнот, наголошують експерти [6, 7]. Наприклад, надає робочі місця, сприяє покращенню продуктивності сільськогосподарських культур, шляхом бджолозапилення, а також популяризації виробництва та споживання продуктів бджільництва, [6, 7]. Проєкт промислової пасіки може передбачати залучення до роботи вразливих категорій населення. Зокрема, ветеранів, людей з обмеженими можливостями або безробітних. У бізнес-плані можна прописати ці соціальні ініц-

ціативи, що робить проєкт інклюзивним і корисним для громади, а також посилює соціальну згуртованість.

В цілому, проекти мають подібну структуру, але різне наповнення та значення. Зокрема, у проєкті створення промислової пасіки, як і в інших видах проєктів, обов'язково повинні бути складові які відображені на рисунку 2.

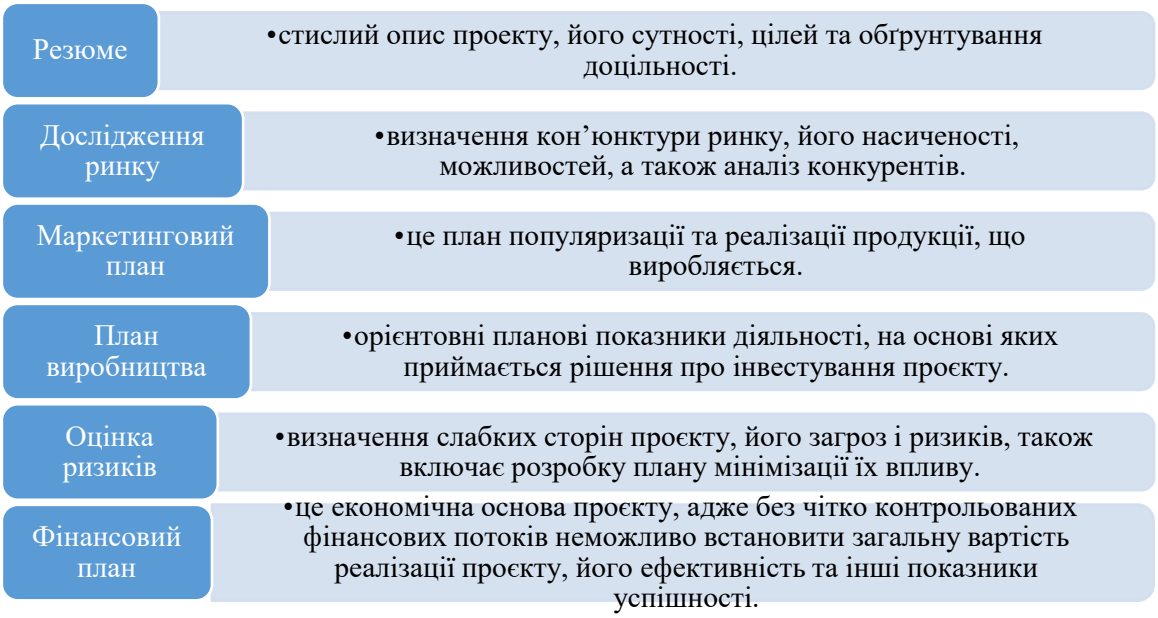

Рис.2. Складові проєкту промислової пасіки*

*Джерело: складено авторами самостійно

Для кожного з видів діяльності існує свій алгоритм організації та функціонування, оскільки різні виробничі потреби передбачають різне обладнання, технології, різну кількість фінансів та зайнятих тощо. В нашому дослідженні розглядається бізнес-проєкт саме медової пасіки, спрямованої на отримання продуктів бджільництва. Отже, основні організаційні особливості проектів у галузі бджільництва включать сезонність робіт, спеціалізацію обладнання і приміщень, потребу у кваліфікованих робітниках, а також у технологіях (виробництва, переробки та зберігання продукції). Саме бізнес-проєктування пасіки передбачає пошук найбільш ефективних способів управління проєктом, що включає правильний підбір технології, максимально зручне та вигідне розташування пасіки та всіх необхідних споруд, а також шляхи максимально ефективної реалізації продукції. Загальний успіх і плани з подальшого розвитку пасіки формуються на основі показників економічної ефективності та тих чинників, що мають найбільший вплив на її рівень. Серед основних показників економічної ефективності визначають наступні[3]:

– валовий обсяг товарного меду з однієї бджолиної сім'ї;

– витрати праці на 1 кг меду;

– собівартість одиниці продукції та ціна її реалізації (прибуток);

– рівень рентабельності.

З огляду на показники ефективності пасічного господарства можна зробити висновки щодо якості роботи та щодо правильного підбору технології. Так, у разі вдалого вибору дій на різні періоди робіт на пасіці можна не лише уникнути негативних явищ, так і підвищити силу пасічного господарства. Саме для цього у бізнес-проєкті обов'язково потрібні фахівці з питань бджільництва.

Створення пасіки промислового масштабу із використанням сучасних технологій утримання бджіл та отримання продукції бджільництва окрім вигоди для власника пасіки, має загальний економічний та соціальний ефект для всієї національної економіки. У контексті загального впливу проєкту можна виділити чотири основні напрями, представлені на рисунку 3.

Рис.3. Напрямки загального ефекту від реалізації проєкту промислової пасіки *
*Джерело: складено авторами

Розглянемо детальніше кожну із складових зазначених на рис.3. Перш за все – підтримка національної економіки, адже період економічної нестабільності та військового стану в Україні, важливим є виробництво продукції та насичення ринку продуктами власного виробництва. Започаткування промислової пасіки, в першу чергу надає робочі місця та продукцію для ринку. Якщо бізнес працюватиме достатньо ефективно, для подальшого розвитку стане доступною також можливість виходу на міжнародний ринок, а це в свою чергу підсилить позицію України на світовому ринку меду та сприятиме підживленню економіки країни.

Наступним напрямом ефективності у функціонуванні промислової пасіки є підвищення продуктивності сільськогосподарських культур шляхом запилення рослин. Бджоли є природним способом запилення рослин, адже саме на бджіл припадає найбільший відсоток запилення рослин. Бджоли ефективно запилюють рослини, які в подальшому дають більший та якісніший урожай. Переважна більшість фермерів задля отримання якісного та багатого урожаю, створюють попит на послуги бджолозапилення садів та полів, тому промислові пасіки мають потенціал до розвитку. В цьому контексті, бджоли також сприяють якісному веденню аграрного бізнесу.

Важливим аспектом є покращення екологічної ситуації. Покращення стану довкілля зумовлено зменшенням використання пестицидів та хімікатів для рослин, оскільки такі дії заборонено під час бджолозапилення. Окрім того в більшості таких препаратів не буде потреби використання, оскільки висока урожайність посівів буде створена природним шляхом, наголошує Тертишник В. [8]. Також бджільництво є екологічним видом діяльності, що не несе жодної шкоди довкіллю. Тобто з популяризацією галузі зменшується хімічне навантаження на ґрунти.

І ще одним з основних напрямків є популяризація здорового способу життя. Із популяризацією продукції бджільництва збільшиться і попит на неї. Мед – унікальний природний продукт, який є чудовим джерелом енергії та мікроелементів, що ідеально підходить для харчування людини. Цей продукт, на думку фахівців [12]. засвоюється людським організмом майже на 100%, адже він складається із легкозасвоюваних цукрів (глюкоза та фруктоза), вітамінів, мінералів та інших корисних речовин. Відповідно, вживання продукції бджільництва дає значний позитивний вплив на стан здоров'я населення, зокрема може підвищити адаптивні можливості організму, посилити імунітет, покращити функціонування травної системи та покращити роботу мозку. Оскільки пасіка є сучасною і ефективною – відповідно матиме високий рівень ефективності, тобто матиме великий обсяг виготовленої продукції бджільництва. Якщо виготовляти якісний і корисний продукт, до якого також буде залучено маркетингову діяльність, попит на неї однозначно буде зростати. В кінцевому рахунку, популяризація бджільництва як виду діяльності та його продукції, можна покращити стан здоров'я населення та тим самим посприяти просуванню ідеї здорового способу життя.

Повертаючись до чинників формування проекту промислової пасіки, варто також розглянути те, як сприймається пасічницька діяльність загалом. З огляду на популярність галузі та на відгуки людей, які до неї залучені, переважна більшість пасічників не вважають цю сферу прибутковою і утримують бджіл

лише для задоволення власної потреби у продукції бджільництва. Сумніви та непевність пасічників щодо бізнесу зумовлюють кількома ризиками. До них відносяться можливі потрави бджіл засобами захисту рослин у період медозбору, загрози від зовнішнього середовища (довкілля), а також економічні ризики. На думку експертів [13] перші два ризики мають вагоме ризикове значення для пасіки в цілому, а третій – економічні ризики – пов'язаний як із макроекономічною нестабільністю в країні, так і з мінливим попитом на продукцію бджільництва. Вважаємо, що ці ризики потребують експертного дослідження в подальшому.

Доцільно на нашу думку, проаналізувати також роль промислової пасіки у розвитку сільських територій, адже вони не тільки сприяють економічному зростанню, а й забезпечують соціальну підтримку громад, екологічний баланс та продовольчу безпеку. Промислова пасіка є джерелом стабільного доходу для сільських громад, створюючи нові робочі місця і стимулюючи локальну економіку [14]. Розвиток бджільництва підвищує фінансову стійкість домогосподарств, що може зменшити трудову міграцію з сільської місцевості. Промислові пасіки допомагають відновлювати популяції бджіл, що вкрай важливо в умовах зростання екологічних загроз і зменшення природного середовища бджіл. Промислове бджільництво також може стати платформою для соціальних ініціатив та об'єднання місцевих мешканців. Кооперативи та об'єднання пасічників здатні підтримувати малі підприємства і сприяти розвитку підприємницьких навичок серед молоді та безробітних. Власники промислових пасік часто передають свій досвід іншим, сприяючи освіченню та професійному розвитку в регіоні. Розвиток експортно орієнтованих пасік може забезпечити сільським територіям додаткові валютні надходження, а також сприяти популяризації місцевих екологічних стандартів на глобальному рівні. Українська продукція промислових пасік (мед, віск, пилок, прополіс) користується високим попитом на міжнародному ринку.

Отже, промислові пасіки є багатофункціональним ресурсом для сільських територій, що поєднує економічний розвиток, екологічну сталість та соціальну інтеграцію, сприяючи створенню гармонійного та сталого середовища для розвитку місцевих громад. Проєкт промислової пасіки та його бізнес-план повинні бути тісно пов'язані з соціальними чинниками, щоб забезпечити підтримку громади та стале функціонування. Врахування соціальної значущості сприяє побудові гармонійних стосунків із місцевими жителями, підвищує довіру до проєкту та створює позитивний соціальний імідж бізнесу, що може суттєво вплинути на його успішність і довговічність.

Висновки. Аналіз економічних та соціальних чинників формування бізнес-проєкту промислової пасіки демонструє багатогранність і важливість промислового бджільництва для розвитку сільських територій, надаючи ключові перспективи для сільських громад, аграрного сектору та економіки в цілому. У ході дослідження було виявлено низку аспектів, що підтримують розвиток промислових пасік як ефективних бізнес-проєктів. Зокрема, в частині економічного ефекту, промислове бджільництво є перспективним напрямом, який може забезпечити стабільний дохід для сільських підприємців і підвищити економічну стійкість регіонів. Створення промислових пасік сприяє збільшенню зайнятості та відкриває нові можливості для диверсифікації місцевого бізнесу. Соціальний ефект відслідковується в тому контексті, що розвиток промислових пасік підтримує соціальну згуртованість та активізацію громади. Завдяки залученню місцевих мешканців до бізнесу з'являються додаткові можливості для навчання, професійного розвитку та забезпечення молоді роботою у сільській місцевості. Створення кооперативів пасічників підвищує рівень самоорганізації та покращує соціальну інфраструктуру. В частині екологічної корисності констатуємо, що бджоли виконують надважливу функцію запилення, яка допомагає підвищити врожайність і якість аграрних культур. Розвиток промислових пасік сприяє збереженню біорізноманіття, що є критичним для екологічної стабільності. Такий підхід створює збалансовану модель, яка одночасно враховує економічні інтереси та природне середовище. Важливо відмітити і роль промислової пасіки у формуванні конкурентних переваг та експортного

потенціалу. Продукція бджільництва, особливо мед, віск, прополіс, має високий попит як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках. Розвиток промислових пасік виводить сільські громади на новий рівень конкурентоспроможності, особливо завдяки зростаючому попиту на екологічну продукцію. У дослідженні підкреслено важливість впровадження сучасних технологій у процеси виробництва на промислових пасіках, що підвищить продуктивність і покращить якість продукції. Застосування цифрових технологій для моніторингу бджолиних сімей, автоматизація виробничих процесів і розробка ефективних моделей управління дозволять збільшити ефективність бізнесу.

Загалом, розвиток промислового бджільництва є потужним інструментом для економічного та соціального відродження сільських територій, що сприяє сталому розвитку регіону. Підтримка таких бізнес-проєктів на рівні держави та місцевих органів влади здатна зміцнити економіку та забезпечити соціальну згуртованість у сільських громадах, підвищуючи їхню роль у національному та глобальному масштабах.

Література

1. Дудар Т. Розвиток бджільництва в Україні: досягнуті успіхи, необхідність маркетингової кооперації в галузі, стратегія медового бізнесу. *Вісник Тернопільського національного економічного університету.* 2020. № 2. С. 36-49.

2. Гончаренко О. Рекордний експорт меду: як виглядає «солодкий ринок» в Україні. URL: https://kurkul.com/spetsproekty/1032-rekordniy-eksport-medu-yak-viglyadaye-solodkiy-rinok-v-ukrayini

3. Кириленко М.В. Напрями підвищення інтернальної та екстернальної ефективності пасічного господарства в Україні. *Механізм регулювання економіки*. 2022. №3-4. С. 13-17.

DOI: 10.32782/mer.2022.97-98.02

4. Мірзоєва Т., Ільків Л. Ризики та перспективи розвитку бджільництва в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. №56. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-73

5. Сенчук Т.Ю., Гречка Г.М., Рак Т.М. Можливості та перспективи органічного бджільництва в Україні. *Бджільництво України*. 2020. №4. С.22-23.

6. Бережнюк Н.А. Промислові технології у бджільництві: навч. пос. Вінниця: ВЦ ВНАУ, 2019. 92с.

7. Поліщук В.П. Бджільництво. К.: Київ, 2001. 296 с.

8. Тертишник В. Бджоли в екологічній системі. Українська правнича енциклопедія. За заг. ред. В.М. Тертишника, Л.Р. Наливайко, А.Є. Фоменко, В.В. Ченцова. Київ: Алерта, 2023. 768 с .

9. Чвалюк А.Н., Чвалюк Н. Сучасний стан правового регулювання бджільництва в Україні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2020. Т.2. № 90. С. 215-227. https://doi.org/10.33766/2524-0323.90.215-227

10. Cleland D., King W. Project management handbook. New York, second edition. 1988. 1008 p.

11. Steinbuch P. Projektorganisation und Projektmanagement. Ludwigshafen (Rhein), 1998. 356 p.

12. Тишко О.В., Андреєва О.А. Унікальні властивості та перспективи використання натурального меду. Proceedings from IV International Scientific and Practical Conferenc. Stockholm, Sweden, 10-12 April 2023. URL: https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2023/04/INNOVATIONS-AND-PROSPECTS-IN-MODERN-SCIENCE-10-12.04.23.pdf#page=28

13. Балджи М.Д. Удосконалення процесу управління економічними ризиками при прийнятті народногосподарських рішень. *Вісник соціально-економічних досліджень.* 2013. №4(51). С. 197-204.

14. Герасимчук В. Теоретичні аспекти розвитку сільських територій в Україні: проблеми та шляхи вирішення. *Економіка та суспільство*. 2022. №45. https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-88

References

1. Dudar, T. (2020). Rozvytok bdzhilnytstva v Ukraini; dosiahnuti uspikhy, neobkhidnist marketynhovoi kooperatsii v haluzi, stratehiia medovoho biznesu. Visnyk Ternopilskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu, (2), 36-49.

2. Honcharenko, O. Rekordnyi eksport medu: yak vyhliadaie «solodkyi rynok» v Ukraini. Retrieved from https://kurkul.com/spetsproekty/1032-rekordniy-eksport-medu-yak-viglyadaye-solodkiy-rinok-v-ukrayini

3. Kyrylenko, M.V. (2022). Napriamy pidvyshchennia internalnoi ta eksternalnoi efektyvnosti pasichnoho hospodarstva v Ukraini. Mekhanizm rehuliuvannia ekonomiky, (3-4), 13-17.

https://doi.org/ 10.32782/mer.2022.97-98.02

4. Mirzoieva, T., & Ilkiv, L. Ryzyky ta perspektyvy rozvytku bdzhilnytstva v Ukraini. Ekonomika ta suspilstvo, (56). Retrieved from https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-73

5. Senchuk, T.Yu., Hrechka, H.M., & Rak, T.M. (2020). Mozhlyvosti ta perspektyvy orhanichnoho bdzhilnytstva v Ukraini. Bdzhilnytstvo Ukrainy, (4), 22-23. https://**doi**.org/**10.46913**/beekeepingjournal.**2020.4.11**.

6. Berezhniuk, N.A. (2019). Promyslovi tekhnolohii u bdzhilnytstvi. Vinnytsia: VTs VNAU.

7. Polishchuk, V.P. (2001). Bdzhilnytstvo. Kyiv.

8. Tertyshnyk, V. Bdzholy v ekolohichnii systemi. Ukrainska pravnycha entsyklopediia. (2023). V.M. Tertyshnyk, L.R. Nalyvaiko, A.Ye. Fomenko, V.V. Chentsova. (Eds.). Kyiv: Alerta.

9. Chvaliuk, A.N., & Chvaliuk, N. (2020). Suchasnyi stan pravovoho rehuliuvannia bdzhilnytstva v Ukraini. Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu

vnutrishnikh sprav imeni E.O. Didorenka, T.2, (90), 215-227. Retrieved from https://doi.org/10.33766/2524-0323.90.215-227

10. Cleland, D., & King, W. (1988). Project management handbook/ New York, second edition, 1008 p.

11. Pitter A. (1998). Steinbuch. Projektorganisation und Projektmanagement. Ludwigshafen (Rhein), 1998, 356 p..

12. Tyshko, O.V., & Andreieva, O.A., (2023). Unikalni vlastyvosti ta perspektyvy vykorystannia naturalnoho medu/ Proceedings from MIIM '23: *IV International Scientific and Practical Conference*. Stockholm, Sweden, 10-12 April 2023. Retrieved from URL: https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2023/04/INNOVATIONS-AND-PROSPECTS-IN-MODERN-SCIENCE-10-12.04.23.pdf#page=28

13. Baldzhy, M.D. (2013). Udoskonalennia protsesu upravlinnia ekonomichnymy ryzykamy pry pryiniatti narodnohospodarskykh rishen. Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen, 4(51), 197-204.

14. Herasymchuk, V. (2022). Teoretychni aspekty rozvytku silskykh terytorii v Ukraini: problemy ta shliakhy vyrishennia. Ekonomika ta suspilstvo, (45). https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-88

ECONOMIC AND SOCIAL FACTORS IN THE FORMATION OF AN INDUSTRIAL APIARY BUSINESS PROJECT

E. V. Prushkivska, D.E., Professor, A. O. Krasnoshtan, Master's student,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Methods. The theoretical and methodological basis of the study is the work of domestic and foreign scholars. The results are obtained on the basis of an integrated methodological approach, which includes an analysis of economic and social factors influencing the creation and development of an industrial apiary. To determine the main parameters of the business project, economic modelling methods, quantitative methods, in particular, calculations of the efficiency of keeping bee colonies and modelling of business processes for apiaries with 300-500 families are used.

Results. This article presents beekeeping as an important sector of the national economy. The importance of honey production and exports, where Ukraine holds a leading position in the global market, is highlighted. It is substantiated that beekeeping not only ensures honey production, but also has a significant impact on agricultural crops through pollination, which increases yields. The author argues that a detailed business plan should be drawn up, which includes certain factors: seasonal costs, selection of the right equipment and technologies, and qualified personnel capable of working with the specified technologies. It is found that the main economic factors that contribute to the success of industrial apiaries are the growing demand for environmentally friendly products, the availability of subsidies and government programmes to support the agricultural sector. It is emphasised that social factors, such as the need to create jobs in rural areas and ensure food security, also play an important role in supporting this business, and the promotion and consumption of beekeeping products is the key to improving the health of the nation.

Novelty. Based on the modelling of business processes, it was found that to be effective, industrial apiaries should have a minimum size of 300-500 bee colonies, and their optimal size depends on the honey base and climatic conditions. It has been determined that an important component is the proper management and organisation of processes in the apiary, where experienced professionals play a key role.

Practical value of the study lies in the possibility of applying the developed recommendations for the creation and implementation of business projects of industrial apiaries, which will contribute to the development of small and medium-sized businesses in rural areas. The proposed approaches can be used to optimise costs and increase the profitability of industrial beekeeping.

Keywords: agricultural sector, beekeeping, business, business project, efficiency, economic and social factors, honey, apiary, industrial apiary, bee products, productivity, social effect, agricultural crops.

Надійшла до редакції 29.08.24 р.